

מראה מקומות תמורה דף ח

הקדמה בענין בכור בהמה טהורה

בכור בהמה טהורה מקריבים אותו על המזבח ובשרו נאכל לכהנים ואסור לזרים כמבואר בהמשנה בזבחים נו; ונחלקו הראשונים בזה, שיטת הרמב"ם פ"י מעה"ק ה"ה שנאכלת גם לנשיהם ולעבדיהם (כתרומה), אבל הראב"ד פ"א הל' נדרים הל' י"א, (וכן בחידושי הרשב"א בדריים דף יא) ס"ל דנאכלת רק לזכרי כהונה ולא לנשיהם ועבדיהם.

בכור שהומם (וכן מעשר) אינו נפדה אלא נאכל במומן, ואז נאכלת גם לישראל ואפי' עכו"ם כמו שהביא כאן רש"י (ז: ד"ה מוכרין אותו) מהמשנה בבכורות (באמת זה מח' ב"ש וב"ה שם, ורש"י קאי כדברי ב"ה).

עוד יש דין בבכור דלא מהני פדיון כמו שהובא לעיל ה:; ויש לדון לענין מה הי' מהני הפדיון כיון דבלא"ה נאכל במומן אפילו בלי פדיון, תוס' ה. ד"ה בכור נאמר לא תפדה ביאר לענין למכור באיטלוז ולשקול בליטרא, (דמבואר בהמשנה כא. דבכור אסור בזה).

רש"י כאן בד"ה בבכור לא פירש מה תהא הנ"מ בזה, אמנם רש"י לעיל ה: ד"ה בכור נאמר לא תפדה מבואר דהי' הנ"מ לענין גיזה ועבודה. ע' רש"י שם מה שהקשה על רש"י דבכל קרבנות אפילו אחר פדיון הם אסורים בגיזה ועבודה. והרש"י מביא שרש"י עצמו בב"ק יג. כתב ע"ד התוס' כאן. באמת תוס' בזבחים עה: ד"ה הפדו כבר הקשה קושיא זו על רש"י, ע"ש בתוס' שמביא ב' תירוצים לזה (ועל תירוצו הראשון ע' מהרי"ט אלגזי בבכורות פ"ה אות ל"ח מה שהקשה על תוס'). וע' עוד בעולת שלמה על רש"י שם ה:.

יש עוד מהלך לפרש מה הי' מהני פדיון בבכור, ע' רש"י ב"ק יג. ד"ה בבכור שמשמע שהי' הו"א שנפדה אפילו תם, וע' מה שכתב המנחת חינוך מצוה שצ"ג אות ד' בזה.

בענין האיסור למכור באיטלוז שהיא דרך בזיון, זה רק היכא שנאכל במומן, אבל היכא שהוקרב על המזבח אז אסור למכרה אפילו בצנעא וכמו שכתב רש"י כאן (ז: ד"ה מוכרין אותו דלאו אורח ארעא לעשות סחורה בדבר שקרב ממנו למזבח).

בענין אם הבעלים יכולים להמיר בבכור לפני שניתן להכהן

רש"י כאן בד"ה הוא ותמורתו מבואר דהבעלים ממירין בבכור לפני שניתן לכהן, וכן מבואר בגמ' לקמן ח: "בכור בבית הבעלים עושין תמורה". וכן פסק הרמב"ם פ"א הל' תמורה ה"ט.

והאחרונים הקשו הרי קי"ל (לקמן י.) מתכפר עושה תמורה, וא"כ איך הבעלים ממירין בבכור אם הם לא המתכפרים. ע' שטמ"ק בהשמטות אות ט"ו שדן בזה, וע' בדבר שאול סי' י"ד ס"ק ב' מה שהסביר בהש"מ. ע"ע דבר שאול שם אות א' שדן מה הדין אם הישראל לא הביא הבכור להכהן מחיים אלא הביאה בעצמו להמקדש שיקריבו בשבילו על דעת ליתן הבשר להכהנים, האם זה נחשב הקרבה עבורו.

בחידושי רבינו חיים הלוי הל' ערכין וחרמין (עמ' 37) מביא מזה ראיה דקודם שנתן הבכור לכהן נחשב הבכור ברשות בעלים (ולא שזה ממון כהן והישראל יש רק טובת הנאה). ובזה מסביר למה ישראל יכול להמיר לפני שניתן לכהן, דבבכור השם "מתכפר" תלוי מי הוא הבעלים, ודלא כשאר קרבנות דשייך שיהא אחד הבעלים והשני יהא המתכפר. (וכמו שמצינו בפסחים פט: המוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום, וע' בקצוה"ח ס' ת"ו ס"ק א' דהיינו אף לריה"ג דקדשי קלים ממון בעלים, מ"מ לא עשה ולא כלום, דהיינו שא"א למכור הזכות כפרה, וגם אם ימכור הממונית של הקרבן מ"מ הראשון עדיין הוא המתכפר), אבל בבכור המתכפר תלוי במי הוא הבעלים בשעת הקרבה, ומהאי טעמא יכול להמיר לפני שניתן לכהן דכיון שהוא הבעלים ממילא נחשב ג"כ המתכפר.

בענין המח' בהמשנה אם כהנים ממירין בבכור שניתן להם

בסברת ריב"נ "מה לו אם אינו ממיר בחטאת ואשם שאין זכין בהן בחייהן", ע' תוס' ד"ה שאין זכין בחייהן שהק' הרי בתר מתכפר אזלינן ואפילו אם היו זוכין בה בחייהן לא ה' יכולין להמיר משום שאינו המתפר, ותי' "דר"ל אף בתר מתכפר אזלינן ולא לאפוקי בעלים אתי". משמע מתוס' דכשאמרו בתר מתכפר אזלינן, היינו אף מתכפר וה"ה המקדיש. אמנם, הקשו ע"ז הרבה אחרונים (קרני ראם בסוף המסכת, דבר אברהם ח"א סי' י"ד, וע' בחי' הגרי"ז ד"ה בתוס' ד"ה שאין), וע' אבי עזרי פ"א הל' תמורה ה"ד מה שהסביר בהתוס'.

ע' בשפת אמת שהביא דלולי דברי תוס' ה' אפשר לפרש דזה גופא טענת ריב"נ, דזה שבחטאת אינו זוכה מחיים היינו גופא משום שהוא אינו המתכפר, וע' דבר שאול י"ד ס"ק ד'.

תנן התם בכור מוכרין אותו תם חי...אמר ר"נ אמר רב"א לא שנו אלא בזה"ז...אבל בזמן שביהמ"ק קיים וכו'

רש"י (ז: ד"ה אין מוכרין אותו, ולקמן ח. ד"ה דאי בבע"מ) למד הפשט משום דלא זכה בה הכהן מחיים, אלא לאחר הקרבה זוכה משלחן גבוה.

לענין קק"ל נחלקו חכמים וריה"ג אם ממון בעלים הוא או ממון גבוה, כמו שהובא כאן (ח.) לענין שבועת הפקדון, וכן בב"ק יב: לענין נזיקין דכתיב "שור רעהו". וכאן בהמשך הגמ' מבואר שהדין של ר' נחמן היא אף בדעת ריה"ג. וכן מבואר בהרמב"ם שפסק כריה"ג (פ"ח נזקי ממון ה"ב) וגם פסק כר"נ בפ"א הל' בכורות הל' י"ז. וע' גמ' ב"ק סוף יב:, שדן בזה אם ר"נ קאי גם בדעת ריה"ג. ובתוס' ז: ד"ה לא שנו מבואר דר"נ קאי בדוקא לריה"ג, דלחכמים אפי' בזה"ז לא הי יכול למכורה.

מה ההבדל בין בזמן המקדש לזמן הזה, ע' חי' הגרי"ז על הרמב"ם בהל' בכורות עמ' 104 מה שביאר בזה.

בבכור נאמר לא תפדה ונמכר הוא...רישא בבע"מ וסיפא בתם

ע' ש"מ אות ג' שהקשה הרי בתם פשוט שא"א לפדות ולמה צריך קרא, וכבר הבאנו לעיל מה שכתב רש"י בב"ק יג. ד"ה בבכור, ומה שכתב המנחת חינוך מצוה שצ"ג אות ד'.

כהנת שנתערבה ולדה בולד שפחתה...בכורן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן

מכאן יש להקשות על הרמב"ם פ"י הל' מעה"ק ה"ה דגם נשיהם ועבדיהם של כהנים אוכלים בבכור, א"כ קשה דממ"נ יכולים לאכול בשר הבכור, כיון שא' מהם כהן ואחד מהם עבד כהן. וקושיא זה תלוי אם דין זה של המשנה קאי אחר שחרור או לפני שחרור, שהרי הדין של שניהם אוכלים תרומה זה ודאי קודם שחרור וכן הדין של חולקים חלק א' על הגורן קאי לפני שחרור, וכן בהגהות הגר"א אות א' מבואר דקאי לפני שחרור. אבל בדעת הרמב"ם ע"כ ילמד דדין זה של המשנה קאי לאחר שחרור. וע' בחי' הגרי"ז ד"ה בגמ' בכורן שהק' על הרמב"ם כהנ"ל, וע"ש איך שפ' המשנה לפי דעת הרמב"ם.

ע' בחי' רע"א כאן שהקשה עוד קושיא מה ההיתר לעבור על הלאו דלא תאחר, ע' בש"מ אות ו' שהק' כן בשם תוס', וע"ש מה שתירץ.